

Gdańsk, 30.08.2022

dr hab. Małgorzata Gawrycka, prof. uczelni
Wydział Zarządzania i Ekonomii
Politechnika Gdańska

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Agnieszki Magdaleny Łopatki pt.:

"Flexicurity jako forma aktywizacji kobiet na rynku pracy województwa zachodniopomorskiego"

Ocena rozprawy doktorskiej mgr Agnieszki Magdaleny Łopatki została dokonana na podstawie uchwały Rady Naukowej Instytutu Ekonomii i Finansów Uniwersytetu Szczecińskiego.

Praca została przygotowana pod opieką promotora dr hab. Tomasza Bernata, prof. US oraz promotora pomocniczego dr Marty Hozer-Koćmiel.

W dalszej części zostanie przedstawiona ocena rozprawy uwzględniająca zakres pracy, jej strukturę, uwagi ogólne i szczegółowe oraz konkluzje.

1. Zakres i struktura rozprawy

Praca składa się z pięciu rozdziałów, wstępu i zakończenia oraz dwóch załączników (ankieta skierowana dla kobiet w wieku produkcyjnym i do pracodawców). Struktura pracy jest właściwa pomimo kilku zastrzeżeń, które zostaną dokładnie przedstawione w uwagach. Treść pracy jest zgodna z jej tytułem.

Problematyka badawcza jest jak najbardziej aktualna i szeroka omawiana w piśmiennictwie nie tylko europejskim. Potrzeba zwiększenia elastyczności funkcjonowania rynku pracy dostrzeżona została również w Polsce, jednak tak jak zauważyła to Autorka pracy, niestety nie został opracowany i wdrożony model flexicurity dostosowany do specyfiki polskiego rynku pracy i regionalnych, czy lokalnych rynków. Flexicurity oznacza politykę, zasady mające z jednej strony uelastycznienie funkcjonowania rynku pracy obejmujące właściwą jego organizację i stosunki pracy, z drugiej strony - gwarantowanie bezpieczeństwa zatrudnienia i bezpieczeństwa socjalnego szczególnie słabszych grup społecznych, tj, znajdujących się w trudnych warunkach na rynku pracy.

Rozdział 1. stanowi o istocie rynku pracy. Autorka przedstawiła podstawowe kategorie ekonomiczne związane z rynkiem pracy. Dodatkowo opisała wybrane teorie rynku pracy oraz wyjaśniła pojęcia związane z polityką wobec rynku pracy i polityką zatrudnienia. Ważną częścią pracy jest pkt. 1.3 gdyż odnosi się do polityki

zatrudnienia i polityki wobec rynku pracy, które są istotne z punktu widzenia wdrożenia koncepcji flexicurity.

Rozdział 2. poświęcony został istocie koncepcji flexicurity. Autorka zaprezentowała w nim narzędzia umożliwiające wdrażanie koncepcji. Podsumowaniem tej części pracy jest prezentacja różnych modeli flexicurity realizowanych w krajach UE.

Rozdział 3. to część związana z opracowaniem metodyki badań, której założenia zostały przez Autorkę wykorzystane w części empirycznej rozprawy, to jest w rozdziale 5.

Rozdział 4. stanowi charakterystykę rynku pracy województwa zachodniopomorskiego. Autorka wykorzystując analizę dedukcji przedstawiła najważniejsze miary charakteryzujące europejski rynek pracy uwzględniający koncepcję flexicurity, a następnie zachodniopomorski rynek pracy opisujący sytuację kobiet jako grupy szczególnej na rynku pracy.

Rozdział 5. to część empiryczna pracy, w której Autorka przedstawiła wyniki badań własnych na temat istoty, świadomości koncepcji flexicurity dwóch grup respondentów, tj. kobiet oraz właścicieli/menedżerów firm.

Autorka sformułowała cel główny pracy, co do którego nie mam zastrzeżeń. Dodatkowo sformułowano 2 cele, w tym 1 cel metodyczny, 3 cele empiriopoznawcze. W pracy sformułowano 1 hipotezę badawczą.

Na uwagę zasługują rekomendacje zaprezentowane przez Autorkę po przeprowadzeniu badań własnych w rozdziale 5 pracy. Mogą one stanowić cenne źródło informacji dla władz lokalnych mających wpływ na kształtowanie polityki zatrudnienia w województwie. Są one ważne, gdyż uwidaczniają potrzebę edukacji w obszarze możliwości wdrażania koncepcji flexicurity oraz regulacji prawnych w zakresie funkcjonowania lokalnego rynku pracy. Rekomendacje te mogą być wykorzystane również przez władze centralne przy tworzeniu modelu flexicurity dla polskiego rynku pracy.

W pracy wykorzystano bogatą literaturę, której dobór oceniam pozytywnie. Należy podkreślić, iż znaczną jej część stanowią publikacje anglojęzyczne w postaci artykułów, monografii i raportów. Dodatkowo przygotowane przez Autorkę załączniki umożliwiają poznanie etapów prowadzenia badań empirycznych.

2. Uwagi ogólne

Struktura pracy w mojej opinii powinna mieć nieco inny kształt, tzn. rozdział 3 ze względu na jego treść powinien poprzedzać rozdział 5. Stanowi on bowiem przyczynek do badań własnych przeprowadzonych przez Autorkę w rozdziale 5.

W rozdziale 2. Autorka wykorzystuje liczne źródła bibliograficzne do wyjaśnienia koncepcji flexicurity. Uważam, że ten rozdział pracy został dobrze przygotowany, pomimo pewnych niedoskonałości, które zostaną przedstawione w uwagach

szczegółowych. Autorka wymienia najważniejsze koncepcje flexicurity wdrażane w krajach UE, które dostosowane były do specyfiki poszczególnych rynków pracy, co jest istotne bowiem podczas opracowania koncepcji należy brać pod uwagę sytuację istniejącą na krajowym rynku pracy, zasady jego funkcjonowania.

Rozdział 3. Zawiera najważniejsze informacje na temat metodyki prowadzonych badań, doboru próby, stosowanych narzędzi badawczych. Rozdział ten jest napisany poprawnym językiem, zawiera również pierwsze wyniki badań przeprowadzonych przez Autorkę. Pozytywnie oceniam uzasadnienie wyboru podmiotów badań, budowę kwestionariusza dla dwóch grup badawczych, dokładne opisanie metod badawczych, które mogą być wykorzystywane w naukach społecznych. Kilka uwag szczegółowych zostało zawartych w dalszej części recenzji.

W mojej opinii rozdział 4. Powinien mieć nieco inny tytuł np. badanie lub ocena sytuacji na rynku pracy w województwie zachodniopomorskim w kontekście flexicurity. Wg mnie zbędna jest część punktu 4.1 w szerokim stopniu przedstawiająca rynek pracy w UE, tym bardziej że praca poświęcona jest lokalnemu rynkowi pracy a nie krajowemu. Być może należało w większym stopniu dokonać selekcji materiału źródłowego uwzględniając potrzeby koncepcji flexicurity. Nie mam większych zastrzeżeń co do prezentacji wyników badań w tej części pracy i sformułowanych wniosków.

Rozdział 5 stanowi ważną część pracy Autorki. Powstał w oparciu o przeprowadzone badania z wykorzystaniem specjalnie do tego przygotowanych dwóch kwestionariuszy, grupy kobiet i właścicieli oraz menedżerów. Ponadto zestawienia związane z porównaniem wyników badań obu grup uznaję za ważny wkład do niniejszej rozprawy. Jest to wartościowa część pracy. Wyniki badań są dobrze omówione i przedstawione w sposób staranny i klarowny. Zastrzeżenie, w właściwym pytaniu, czy Autorka badała świadomość czy znajomość komponentów koncepcji flexicurity?

Brakuje mi w tej części pracy podkreślenia, że w większości przeprowadzonych badań statystycznych jest niska lub całkowity brak istotności statycznej badanych cech.

Ciekawa jest koncepcja flexicurity zaproponowana przez Autorkę, moja uwaga w tym przypadku ogranicza się do użycia określenia świadomość. Czy rzeczywiście jest to świadomość dotycząca elastycznych form pracy i czasu pracy oraz zabezpieczenia socjalnego. Pozostawiam to do ponownego rozważenia przez Autorkę.

3. Uwagi szczegółowe

We wstępie pracy fragment od strony 5 zaczynający się od akapitu „Koncepcja flexicurity...” aż do pierwszego akapitu na stronie 7, nie powinien być zamieszczony w tej części pracy. Wstęp powinien być syntetyczny i wprowadzać czytelnika do zagadnień, które będą przedmiotem badań w kolejnych częściach pracy. Czytając wstęp pojawia się pytanie związane ze stosowanym przez Autorkę określeniem „rynek zatrudnienia” (s. 4, 6) . Pojęcie rynek zatrudnienia pojawia się też na s. 43. Jaka jest definicja rynku zatrudnienia? Biorąc pod uwagę dostępne źródła na temat rynku pracy nie można odnaleźć takiego sformułowania. Mówiąc o rynku pracy skupiamy się na rezultatach „oddziaływania na siebie dwóch stron rynku pracy” tj. pracodawców zgłaszających popyt na pracę oraz pracowników oferujących podaż pracy. Rynek

pracy może być badany zatem w dwóch obszarach, zatrudnienia i bezrobocia. Jednym z obszarów badań rynku pracy jest na pewno ogół form i procesów zatrudnienia. Stąd moje krytyczne odniesienie do stosowania pojęcia rynek zatrudnienia. W literaturze zagranicznej również nie odnajdujemy pojęcia rynek zatrudnienia. Słowa kluczowe pochodzące z obszaru rynku pracy to: employment, unemployment, employment policy. Na uwagę zasługuje fakt właściwego użycia pojęć przez Autorkę polityka zatrudnienia i rynku pracy (s. 117).

Poza tym Autorka często stosuje skróty myślowe, które niestety powodują, że czytelnik musi domyślać się jaki jest właściwy sens prowadzonego dyskursu, np. s. 6 „...że proces wdrożenia flexicurity rozpoczyna się od analizy aktualnej polityki i sytuacji na rynku zatrudnienia.” Pytanie czego dotyczy polityki aktualna i związana z tym sytuacja? Rozumiem, że dotyczy badań rynku pracy w obszarze zatrudnienia.

Na s. 5 opisując koncepcję flexicurity Autorka mówi o bezpieczeństwie zatrudnienia, tak przynajmniej wnioskuję, pisze, że „...bezpieczeństwo traktowane jest jako pewność miejsca pracy.” Niestety nie mogę zgodzić się z tym określeniem, gdyż po pierwsze w gospodarce rynkowej nie możemy mówić o pewności zatrudnienia, ponadto wiemy że w gospodarce istnieją nietrwałe miejsca pracy, m.in. w usługach. Stąd też w mojej opinii jest to olbrzymie uproszczenie w stosowaniu terminologii.

Pojawiają się też błędy w interpretacji danych, np. na s. 7 „wysoki udział bezrobotnych zarejestrowanych kobiet w liczbie bezrobotnych ogółem”. W tym przypadku mówimy o udziale w strukturze ogółem.

Kolejna uwaga dotyczy stosowanego jako synonim dwóch pojęć, a mianowicie region i województwo (s. 8). Niestety nie można traktować tych określeń jako synonimy, chociaż często jest to stosowane. Obszar regionu nie zawsze pokrywa się z województwem.

Nie mam uwag co do głównego celu badawczego oraz celu metodycznego. Natomiast w pozostałych przypadkach mam wątpliwości czy celem może być analiza, gdyż tak naprawdę analiza jest narzędziem wykorzystywanym do osiągnięcia danego celu.

Zastanawiałam się też, czy cel 2 określony jako cel teoriopoznawczy jest właściwy, gdyż cel główny zakłada badanie rynku pracy województwa zachodniopomorskiego, a wspomniany cel jest szerszy i dotyczy rynku pracy krajów UE. Oczywiście nie jest to błędem merytorycznym, jednak wymagałoby doprecyzowania ze strony Autorki.

Zastanawiam się również dlaczego do badań Autorka zastosowała metody związane z podejściem nomotetycznym i idiograficznym, które są powszechne dla badań psychologicznych i socjologicznych, w których doszukujemy się wyjaśnień związanych z zachowaniem ludzi. Zdaję sobie sprawę, że są to nauki społeczne. Mając na uwadze dyscyplinę naukową, do której jest „przypisana treść badań”, tj. nauki społeczne dyscyplina ekonomia i finanse, raczej oczekiwałabym zastosowania metod stricte ekonomicznych. Traktuję to jako szerokie spojrzenie Autorki na problematykę badań i chęć włączenia wątku interdyscyplinarnego pożądanego z punktu widzenia holistycznego spojrzenia na problem badawczy.

W rozdziale 1. Autorka swoje rozważania rozpoczyna od charakterystyki rynku pracy. Uważam literaturę wykorzystaną w tej części pracy za nie w pełni właściwą na poziomie dysertacji, bowiem Autorka odwołuje się do podręczników Nasiłowskiego, Unolta, Kamerchena, Mc Kenziego, które niestety powinny zostać zastąpione literaturą bardziej zaawansowaną, takich autorów jak np. Taylor, Mankiw, Krugman. Uważam za uproszczenie zastosowanie określenia „kupno pracy” i „sprzedaż pracy” (s. 13). Niezrozumiałe jest również określenie „Popyt reprezentowany jest przez pracodawców oferujących miejsca pracy, a podaż uosabiana jest przez poszukujących pracę.” Wydaje mi się, że to również wynika z zastosowania pewnego skrótowego myślowego, bowiem na tej samej stronie dysertacji, kilka wierszy wcześniej Autorka w prawidłowy sposób określiła popyt na pracę i podaż pracy. Autorka również używa określenia „system zatrudnienia”, co wydaje mi się mało precyzyjnym. Możemy mówić o systemie pracy, natomiast w przypadku zatrudnienia odwołujemy się do form i procesów zatrudnienia.

Przyjęta przez Autorkę definicja rynku pracy też wzbudza wątpliwości. Nie mam zastrzeżeń do podejścia do badań jako relacji pomiędzy pracodawcami a pracownikami, natomiast zastrzeżenia mam co do określenia, że „Przedmiotem relacji jest praca, której wartość wyrażona jest w wynagrodzeniu”. Wg mnie wymagałoby to doprecyzowania definicji.

Poza tym Autorka nie uwidacznia, że determinantą na rynku pracy jest płaca (s. 19), która będzie miała wpływ na kształtowanie się popytu na pracę i podaży pracy, przy założeniu *ceteris paribus*.

Nie mam większych uwag co do wyboru teorii na temat rynku pracy. Brakuje mi jedynie uzasadnienia ich wyboru dokonanego przez Autorkę, bo samo uzasadnienie związane z odwołaniem się do głównych nurtów nie jest wystarczające. Przy zastosowanym odwołaniu do głównych nurtów wystarczyłoby podział na klasyczny i keynesowski. Być może należałoby też podkreślić bardziej podział na teorie mikroekonomiczne i makroekonomiczne, wyodrębnione w ramach współczesnych teorii, co z punktu widzenia rozprawy wydaje się istotne. Zamieszczona na s. 34 tabela w pewnym stopniu rekompensuje ten brak.

Rozdział 2. Jest dobrze opracowany, chociaż mam kilka uwag, które w większości związane są z nieprecyzyjnością, co w efekcie może wzbudzać pewne wątpliwości. Pojawiły się również tzw. literówki, np. 47 powinno być bezpiecznym, jednak nie ma to wpływu na ocenę merytoryczną pracy, czy na s. 54 „paralelnie”. Na s. 73 powinno być „w duńskim” z małej litery.

Autorka często nieprecyzyjnie używa określeń np. „niską średnią stopę zatrudnienia” (s. 43), wg mnie powinno być relatywnie niska średnia. Czy na s. 45 „... jako narzędzia stymulującego wzrost aktywizacji zawodowej na rynku pracy”, należy określić aktywizacji kogo? Jakiej grupy społecznej? Czy też na s. 49 „bezrobotni mogą stać się bardziej wartościowymi pracownikami”, jak należy to rozumieć? Z jednej strony wiemy, że osoba bezrobotna nie posiada statusu pracownika, zatrudnionego, z drugiej strony należy wyjaśnić co przyczyni się do uznania takiej osoby za bardziej wartościowego pracownika? Również na s. 50 pierwszy akapit pod rysunkiem 2.2 nie jest zrozumiały. Należałoby doprecyzować m.in. od analizy, badania aktualnej polityki wobec rynku

pracy i sytuacji na rynku pracy. Niewłaściwy dobór słów powoduje że czytelnik musi zastanawiać się, czy nie zostały popełnione błędy merytoryczne podczas wyjaśniania istotnych kwestii.

Nie jest zrozumiałe stwierdzenie na s. 53 „... nie tylko komplementarne, ale także są w pewnym stopniu zastępowalne”, wg mnie nie można mówić o komplementarności i substytucyjności jednocześnie. Albo dane narzędzia, czynniki są komplementarne, albo substytucyjne, zastępowalne względem siebie.

Niestety definicja flexicurity przyjęta przez Autorkę nie jest w pełni właściwa. Jak należy rozumieć określenie „... jak najwyższego poziomu pewności zatrudnienia”, czy też wyrażenie „ewaluacji gospodarki”, która nie do końca jest precyzyjna bowiem wydaje mi się, że Autorka myślała o dynamice zmian zachodzących w gospodarce, które mają wpływ na jej wzrost i rozwój. Ewaluacja odnosi się do oceny istniejącej struktury, sytuacji. Nie jest precyzyjne określenie na s. 56 „...konsekwencją czego jest konieczność dostosowywania się do potrzeb konsumentów.” Pytanie przedsiębiorstw? Czy na pewno jest to zgodne z zasadami funkcjonowania rynku.

Nieścisłość jest również na s. 65, akapit drugi. System zabezpieczenia socjalnego pozwala na osiągnięcie bezpieczeństwa finansowego w okresie dezaktywizacji zawodowej, ze względu na brak statusu zatrudnionego i dochodu z tytułu świadczenia pracy.

Nie jest również zrozumiałe stwierdzenie na s. 68. „...duże przedsiębiorstwa oferujące zabezpieczenie miejsc pracy.” W tym przypadku chyba chodzi o tworzenie bardziej trwałych miejsc w dużych przedsiębiorstwach, np. w sektorze przemysłu aniżeli tych powstających w sektorze usług.

Trzecia ścieżka wyjaśniająca koncepcję flexicurity wg mnie nie została precyzyjnie określona przez Autorkę „Rozwiązywanie problemów niedoborów kompetencji i możliwości u pracowników”. O jakie możliwości chodzi? Czy nie powinny być to kwalifikacje?

Na s. 75 Autorka również w sposób niewłaściwy użyła sformułowania „Kolejnym istotnym z punktu widzenia wdrożenia modelu flexicurity do unijnej polityki była Holandia.” Raz jeszcze podkreślam, że koncepcja flexicurity stanowi przyczynek do przyjęcia różnych narzędzi, które będą stanowiły indywidualne rozwiązanie dla poszczególnych, krajowych rynków pracy.

Mało precyzyjne są również zdania na s. 76, trzeci wiersz od końca i na s. 77, wiersze 8-10.

W dużej mierze przedstawione przeze mnie niedoskonałości w tej części pracy rekompensują wykresy, tabele, które zostały przygotowane w sposób staranny.

Rozdział 3. oceniam pozytywnie. Moje uwagi dotyczą braku informacji na temat reprezentatywności wyników badań, niekiedy mało wnikliwych wniosków oraz stosowanych pojęć. Np. na s. 88 powinno być udział bezrobotnych w strukturze ogółem, a nie w liczbie bezrobotnych ogółem. Nie mam wątpliwości że jedną z grup badawczych są kobiety, natomiast w drugim przypadku czy są to przedsiębiorstwa, czy organizacje, czy przedsiębiorcy? Jest tu pewna nieprecyzyjność. Jednak należy

zwrócić uwagę, że na s. 103 Autorka mówi już o charakterystyce nie przedsiębiorstw a właścicieli/menedżerów przedsiębiorstw, co oceniam pozytywnie.

Poza tym zastanawiam się dlaczego Autorka nie skorzystała z elementów statystyki opisowej w postaci testów parametrycznych lub nieparametrycznych, które są powszechnymi narzędziami badawczymi wykorzystywanymi w dyscyplinie ekonomia i finanse.

Na s. 100, 1001 pojawia się błąd w tabeli, powinno być odsetek kobiet, a nie odsetek liczby kobiet.

Wg mnie pkt 3.3 nie wnosi nic istotnego do pracy biorąc pod uwagę tytuł, jej treść i wykorzystane narzędzia badawcze w części empirycznej.

W rozdziale 4. Wg mnie tytuły wykresów 4.6, 4.8 nie są precyzyjne, trudno jest bowiem mówić np. o średniej wartości współczynnika aktywności zawodowej ludności. Wymagałoby to doprecyzowania.

4. Konkluzje

Przedstawiona mi do oceny rozprawa mgr Agnieszki Magdaleny Łopatki potwierdza, że Autorka potrafi samodzielnie przygotować i przeprowadzić badania naukowe. Pomimo przedstawionych przeze mnie licznych uwag, które przede wszystkim dotyczyły części empirycznej pracy, w mniejszym stopniu części teoretycznej, Autorka w prawidłowy sposób przeprowadziła badania ilościowe, zgodnie z zasadami prowadzenia badań naukowych. Zastosowane metody statystyczne pozwoliły Autorce na sformułowanie licznych wniosków w rozdziale 5. Model przedstawiający koncepcje flexicurity możliwy do zastosowania przez menedżerów i właścicieli przedsiębiorstw z województwa zachodniopomorskiego może być implementowany moim zdaniem w zależności od potrzeb na innych, lokalnych rynkach pracy. Wymaga on jedynie uwzględnienia specyfiki lokalnego rynku pracy, np. udziału poszczególnych sektorów w gospodarce lokalnej, czy struktury zatrudnienia.

Pomimo uwag, uważam że swoją pracą Autorka przyczyniła się do wzbogacenia nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse w obszarze polityki zatrudnienia.

Rozprawę oceniam pozytywnie.

Konkludując, stwierdzam że przedstawiona mi do recenzji rozprawa doktorska spełnia wymagania ustawowe stawiane przed pracami doktorskimi i wnoszę o dopuszczenie do dalszego etapu jej procedowania zgodnie z obowiązującymi wymogami w przewodzie doktorskim.

Małgorzata Gawrycka

